

Часта ў вершах Г. Пашкова можна сустрэць назоўнікі з суфіксамі *-к-, -ц-* для абазначэння асобы жаночага полу паводле прафесійнага занятку або сацыяльнага статусу: «*Абвуглены сад. // На палетак, // між котлішчаў былых, // салдатка вяде сваіх дзетак, // вядзе хлебаробаў малых*» [4, с. 4].

Аднолькавыя суфіксы (*-эч (еч)-а, -ыск-а*) могуць уносіць у кантэкст узнёсласць эматыўнай афарбоўкі: «*Чалавеча! // Якому ты молішся богу?*» [2, с. 23], або, наадварот, — прастамоўны характар, уласцівы гутарковаму маўленню: «*Вакол ля кедра // малеча таўчэца*» [3, с. 150].

Суфіксы *-осць(-асць)-, -ств-* надаюць назоўнікам абстрактна-кніжны характар: «*Зліліся ў дымцы // Браслаў і азёры, // з гаёвай высты бачыцца — // як ёсць! — скрозь лёгкі шум бярозай белакорых // няхітрая // Радзімы прыгажосць*» [3, с. 124]; «*Пэўна мкнеца ўслед // за выраем // безваротна // маладосць*» [3, с. 139]. Сустракаюцца ў вершах аддзяслёўныя назоўнікі з суфіксамі *-анн-, -энн(-енн)-, -нн-, -ізацы-, -ацы-* і інш., якія выконваюць тую ж ролю — стварэнне кніжнай лексікі: «*Час узлёту... // І час падзення... // Перамога... // Прыгнэту жах*» [3, с. 166]; «*Пэўна ж, ім // развітальна іграе латунь // над нябесным скляпеннем // смалянага бору*» [3, с. 142].

Для прыметнікаў таксама характэрна выражэнне разнастайных эматыўных значэнняў пры дапамозе афіксацыі. Да найбольш прадуктыўных тыпаў эматыўна афарбаваных суфіксаў адносяцца памяншальна-ласкальныя і павелічальна-ўзмацняльныя.

1. **Памяншальна-ласкальныя суфіксы** *-еньк- (-эньк-), -аньк-, -енечк-, -ютк, -юсеньк-*: «*Сыплюся ў кроках моцна голле, // чысцюткім інеем іскрыць*» [3, с. 93], «*...Новы дзень // мне бялюткэй старонкай // пакладзі пад руку, // снегапад*» [3, с. 62].

2. **Павелічальна-ўзмацняльныя суфіксы** *-озн-, -ізн-, -энн, -эзн-, -ізарн-, -эразн-, -іст-(-ыст-)*: «*Ноч даўгая ў восені бяконца. // Самая даўжэзная з начэй*» [3, с. 54], «*З высачэзнага захмар'я // блізка — далячынь*» [3, с. 25].

Акрамя традыцыйных словаўтваральных мадэляў, Г. Пашкоў звяртаецца да аказіянальнага словаўтварэння. Аўтарскія наватворы паэта глыбока асацыятыўныя, з незвычайнай семантыкай. У гэтым выпадку шырока выкарыстоўваюцца складаныя словы. Напрыклад: «*Усё праляцела, // як сон, // як радаснае ачмурэнне*» [3, с. 54]; «*Кудлач-туман у гнуткіх чаратах // над заваддзю // гняздо заранкі гукае, // і ад кастра такі духмяны пах — // рыбацкая там закінае юшка*» [3, с. 115]; «*Захлусіўся паэт-балабол*» [3, с. 150].

Заклучэнне. Стаўленне суб'екта да рэчаіснасці, яго псіхічныя перажыванні і эмацыянальныя рэакцыі ў маўленні адлюстроўвае катэгорыя эматыўнасці. Гэта лінгвістычнае паняцце, якое аб'ядноўвае тры моўныя адзінкі, што могуць быць выразнікамі пачуццяў і перажыванняў чалавека, у адрозненне ад псіхалагічнага паняцця эмацыянальнасці, што характарызуе яго паводзіны ў пэўных сітуацыях. Моўная сістэма на розных яе ўзроўнях валодае ўнутранымі рэсурсамі выражэння эматыўнасці: лексічнымі, словаўтваральнымі, сінтаксічнымі, а таксама кантэкстуальнымі. У мастацкай плыні лірыкі Генадзя Пашкова эматыўнасць афарбоўкі паэтычных радкоў рэалізуецца праз сінтагматычныя сувязі часцін мовы, пабудаваныя з улікам іх асноўных семантычных і сінтаксічных прымет, аднак у варыянце нестандартнай лексічнай спалучальнасці. Эматыўна афарбоўка слова на марфалагічным ўзроўні ў вершах гэтага аўтара таксама ўзнікае з дапамогай словаўтваральных рэсурсаў мовы: суфіксаў суб'ектыўнай ацэнкі, словаскладання, аказіянальнага словаўтварэння.

Спіс цытуемых крыніц

1. Эмотивный код языка и его реализация : коллектив. монография / ред. В. И. Шаховский. — Волгоград : Перемена, 2003. — 174 с.
2. Шаховский, В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховский. — М. : ЛИБРОКОМ, 2009. — 208 с.
3. Пашкоў, Г. П. Тваім святлом благаславіны: вершы і паэма / Г. П. Пашкоў. — Мінск : Маст. літ., 2006. — 239 с.
4. Пашкоў, Г. П. Зямлю слухаю: Лірыка / Г. П. Пашкоў. — Мінск : Маст. літ., 1983. — 95 с.

УДК 808.26–541.2

М. І. Дзярках, С. Ф. Бут-Гусаім

Установа адукацыі «Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна», Брэст, Рэспубліка Беларусь

ПАЭТОНІМІКОН РАМАНА ЗІНАІДЫ ДУДЗЮК «ГОНДЫ»

Уводзіны. Прадметам мастацкага аналізу ў рамане Зінаіды Дудзюк «Гонды» стаў лёс беларусаў-палешукоў у цяжкія пасляваенныя дзесяцігоддзі, калі сяляне адрываліся ад спрадвечнага ладу жыцця, сям'і, храма, пакідалі родныя хаты, блукалі ў пошуках заробку па бяскрайніх прасторах Савецкага Саюза. Трагічнымі былі жыцці адлучаных ад малой радзімы людзей, якія забывалі нязменныя маральныя нормы, але так і не знаходзілі шчасця. Нягледзячы на драматызм лёсу герояў рамана — жыхароў палескай вёсачкі Ляды, — у творы гучыць надзея на тое, што адвечны свет Палесся будзе жыць: «На долю лядчукоў у большай ці меншай ступені выпалі ўсе тры гістарычныя мітрэнгі, якія перажывала Палессе на працягу шматлікіх ста-

годзяў, але хто цяпер тое помніць? Адно я магу засведчыць дакладна, што над гэтаю вёскаю свеціць такое ж, як скрозь, зыркае сонца, і бухматыя зоркі пасылаюць сваё святло з глыбіняў космасу гэтак жа таямніча і дзівосна. А для тых, хто тут нарадзіўся, няма на свеце лепшага куточка, чым Ляды, якія былі... Так, былі, бо вёскі, як людзі, нараджаюцца і... і няхай жывуць» [1, с. 9].

Мэта прадстаўленай працы — сістэматызацыя структуры анамастычнай прасторы рамана «Гонды» з улікам традыцый нацыянальнага і рэгіянальнага іменаслову. На сучасным этапе развіцця літаратурнай анамастыкі надзённым з’яўляецца пытанне вызначэння нацыянальна-культурнай адметнасці паэтонімікону мастацкіх твораў. Анамастыкон рамана Зінаіды Дудзюк пакуль не быў аб’ектам лінгвакультуралагічнага і лінгвапрагматычнага апісання, чым тлумачыцца **актуальнасць** работы.

Асноўная частка. Галоўнае імя мастацкага тэксту — загаловак «Гонды» — адносіцца да прадметна-апісальнага тыпу, з’яўляючыся **калектыўнай мянушкай** вясцоўцаў-палешукоў. На першых старонках рамана тлумачыцца сэнс слова, якое стала асновай характарыстычнага празвання сялян, перадаючы асаблівасці мясцовага маўлення: «*Нявестку трохі здзівіла незнаёмае слова, але яна ўжо і ад Аўдзея чула не раз словы з прыстаўным гукам “з”, характэрныя для палескага дыялекту, накшталт “гочы”, “гуліца”, таму зразумела: “гондэ” азначае “вось тут”*» [1, с. 13].

Цэнтральнае месца ў анамастыконе рамана займаюць уласныя асабовыя імёны персанажаў — адпаведныя беларускай лінгвакультуры ХХ стагоддзя каляндарныя онімы. Большасць з іх ужываецца ў гіпакарыстычных і эмацыйна-ацэначных формах, рэпрэзентантах канатацый гутарковасці, ацэначнасці, эмацыйнасці. У кантэксце актуалізуецца прагматычная значнасць імёнаў, якія выражаюць любоў да блізкіх («*Аўдзейка, складвай апранахі на запечак і дапамажы дзяўчатам на печ ускараскацца*» [1, с. 11]), ласку да дзяцей («*Спа-чатку памёр Аўдзея, праз год шкарлятына задушыла малодшанькую дачушку Ганначку*» [1, с. 14]), цеплыню сяброўскіх адносінаў («*Дык пасылаў табе, Верачка, Бог упаўнаважанага Пастухова, а ты зганьбіла чалавека*» [1, с. 14]). Гутарковыя формы могуць выражаць невысокі сацыяльны статус носьбіта, непаважлівыя адносіны да яго: «*Старыя бацька і маці на чужыне не зажыліся, застаўся адзін сын. І хоць яму цяпер было ўжо недзе над трыццаць, усе ў Лядах інакш, як Колькам, яго не клікалі. Каб не памерці з голаду, асірацелы хлопец ажаніўся са стараватаю ўдавою, якая мела дарослую дачку і сына падлетка, а потым яшчэ нарадзіла двое дзетак ад Колькі*» [2, с. 10]. Канатацыю нацыянальна-культурнай спецыфікі выражаюць уласцівыя народнаму асяроддзю формы наймення сталых людзей *дзядзька, цётка, дзед, баба* + імя: «*Баба Малаша нахвальвала сваю карову, а яшчэ нейкую цялушачку, твар яе свяціўся радасцю*» [1, с. 19]; «*Тваю Паўлінку, цётка Параска, надта прыгожы настаўнік вучыць чытаць*» [1, с. 18]. Рэпрэзэнтантамі канатацыі дыялектнасці з’яўляюцца ўласцівыя палескія гаворкам формы імён, якія адлюстроўваюць характэрныя для Палесся оканне, адсутнасць дзекання («*Боюса тэбэ, Оўдэйко!*» [2, с. 18]), захаваныя ў маўленні палешукоў даўнія формы клічнага склону («*Запісаў бы ты, Кандраце, мае песні*» [2, с. 56]).

Канатацыю сацыяльнасці выражаюць імёны па бацьку. Такія формы наймення ўжываюцца для называння настаўніка **Вячаслава Уладзіміравіча** і начальніка фінансавага ўпраўлення **Гаўрылы Васільевіча**.

Прозвішчы-паэтонімы рамана «Гонды» выконваюць стылістычную функцыю не толькі называючы, але і характарызуючы носьбітаў. Большасць прозвішчаў адапелятыўнага паходжання: яны ўтвораны ад даўніх празванняў, якія характарызуюць род дзейнасці продкаў, выражаюць светапогляд старажытных людзей, а іменна, паяднёнасць з татэмным продкам. Аўтар рамана разважае пра паходжанне прозвішчаў вясцоўцаў: «*Тыя з тутэйшых людзей, хто займаўся ткацтвам, у час перапісу атрымалі прозвішча Ткачукі, хто быў шаўцом — Шаўчукі... Карацей кажучы, жылі ў Лядах Краўчукі, Гарбарчукі, Кавальчукі, Стальмашукі, Сталярчукі ды шмат іншых добрых і майстравітых людзей. Былі прозвішчы, звязаныя не толькі з працоўнай дзейнасцю, але з навакольным асяроддзем такія, як Воўк, Голуб, Цыбульнік, Мураш, Баран*» [1, с. 9]. Выразнікамі канатацыі сацыяльнасці з’яўляюцца антрапонімы (яны належалі панам-уласнікам палескіх вёсак), якія ўтрымліваюць прозвішчаўтваральныя фарманты *-овіч, -евіч, -ск*, што паказваюць на прыналежнасць носьбітаў да шляхецкага саслоўя: **Пратасевічы, Яновічы, Маневічы, Альшэўскія**.

Ужываюцца ў рамане **гаваркія прозвішчы**, якія акрэсліваюць маральнае аблічча персанажаў. Непрыстойныя, з пункту гледжання людзей савецкага часу, паводзіны настаўніцы акрэслівае прозвішча Шалапутава: «*На гэтай жа вуліцы Ліза аднойчы бачыла, як яе настаўніца нямецкай мовы Шалапутава (даў жа Бог прозвішча) проста на вуліцы цалавалася з нейкім мужчынам і знелюбіла яе за гэта, а заадно і нямецкую мову*» [2, с. 48]. Адзінокі стары мае прозвішча **Самота**. Часам сэнсавая нагрузка прозвішча супрацьлеглая сутнасці герояў: «*Але ўспомніце, як было з Аксентым. У яго прозвішча Кулак, нехта не разабраў і запісаў яго ў кулак. Прыйшлі маёмасць апісваць, а там — галеча*» [1, с. 14].

Нацыянальны і рэгіянальны каларыт ствараюць жывытыя ў рамане мянушкі вясцоўцаў. Звесткі пра род дзейнасці, характар, асаблівасці маўлення продкаў захоўваюць **сямейна-родавыя мянушкі**. Письменніца спыняе ўвагу чытача на матывацыі такіх празванняў: «*Да прозвішчаў пачалі дадавацца яшчэ і мянушкі. Тую сям’ю, дзе бацька даглядаў панскіх сабак, называлі **Сабакарамі**. Тых, хто працаваў на канюшні, клікалі **Конюхамі**, хто варыў піва — **Піваарамі**. Найменні гэтыя былі не крыўдныя, яны толькі паказвалі на занятак, які прыносіў прыбытак сям’і. Меліся ў сялян мянушкі, набытыя на працягу жыцця ці ў выніку нейкага ўчынку, а для гэтага існавала мноства падстаў. Напрыклад, прамаўляў хлапчук у раннім маленстве не **бацька**, а **бака**, так і застаўся **Бакам** да самае смерці, яшчэ і жонку ягоную да гэтага часу **Бачыхаю** называюць. Ляды — вёска звычайная, жылі тут, як скрозь, і яўрэі: карчмар, каваль ды лавачнік. Самых хітрых з сялян*

аднавяскоўцы называлі імёнамі гэтых яўрэяў. Часам нехта казаў: «Вой, Сцяпане, ты хітры, як **Лейба**». І гэтага было дастаткова, каб да чалавека і ягоных нашчадкаў прыліпала ласкавая мянушка **Лейбачка**. Так, у вёсцы з'явіліся свае **Юдалька, Хроім, Шымель, Мэйта**. Даходзіла да таго, што сапраўднае праваслаўнае імя забывалася, а яўрэйскую мянушку ведалі ўсе» [1, с. 9]. Мянушка можа акрэсліваць матэрыяльнае становішча сям'і: «На вяселлях гралі на баяне, скрытцы ды барабанае. **Каўбасюкамі** іх назвалі, таму што сваіх каўбасаў ніколі не мелі, а толькі на вяселлях ласаваліся, за дзве ічакі набівалі» [1, с. 13]. Ужыты ў раманах распаўсюджаныя ў вясковым асяроддзі мянушкі-андронімы (Адарка **Сымонкава, Анішчыха, Клемава** Ева, **Бузюміха, Вакуліха**), матронімы (**Настусін** Ахрэм, **Бузюмішына** Маня, **Бабіна** Луця), патронімы (Гэля **Юстынава**) і інш.

Факты біяграфіі носьбітаў мянушак і іх родзічаў перадаюць мянушкі **Баця, Харунжы, Партызанка**: «Усе ў вёсцы ведалі, што некалі яна, **Матруна Шумук**, сімпатычная вясковая дзяўчына, служыла ў нейкага падпанка, даглядала ды няньчыла дзяцей, якія называлі яе **бабцяю**. Гэтае слова так прыліпла да яе, што стала мянушкаю» [1, с. 43]; «**Конана** ў вёсцы называлі **Харунжым**, з таго часу, калі ён служыў у польскім войску яшчэ недзе ў трыццатых гады і вучыўся ў школе падхарунжых. Мянушка была не крыўдлівая і цалкам адпавядала асабе **Конана**, які сапраўды быў сярод вяскоўцаў заўсёды першы, як сцяганосец. Першы знаёміўся з раённым начальствам, частаваў яго, даведваўся пра ўсе навіны і трымаў у кулаку вёску, бо ад яго залежала, хто які пляц атрымае вясною» [1, с. 24]; «Любу **Партызанку** называлі так, бо яе бацька партызаніў у вайну» [2, с. 13]. Запамінальнымі замалёўкамі знешнасці з'яўляюцца мянушкі **Певень, Грыбкі, Грубас**: «Клема людзі за вочы чамусьці называлі **Пеўнем**. Ён сапраўды быў трохі падобны на гэтую самавітую птушку. Ганарыста пасаджаная галава на доўгай шыі з вострым кадыком стварала ўражанне, што яе ўладальнік калі і скажа нешта, дык вельмі важнае» [1, с. 35]; «Былі яны ў маленстве моцныя, бы **грыбкі**. Так іх маці з замілаваннем называла. Выраслі яны, а мянушка засталася» [2, с. 73]; «Вяскоўцы адразу прызвалі яго **Грубасам** за магутную паставу і моцны голас» [1, с. 23]. Хлопца-модніка апісвае мянушка **Стыляга**. Асновай беспрэцэдэнтных мянушак з'яўляюцца выпадкі, якія здараліся з чалавекам: «Мянушку гэтую атрымаў дзяцюк яшчэ падлеткам. Адночы ў лесе ўбачыў на яліне шышкі — і падалося яму, што яны неяк гэтак склаліся, быццам стварылі бронзавы бюст правадыра пралетарыяту. Ён радасна крыкнуў сябрукам, маўляў, глядзіце: там **Ленін, Ленін**. Хлапчукі паглядзелі, але нічога, акрамя шышак не ўбачылі, не былі яны надзелены такім мастацкім уяўленнем, якое меў **Мікола**. З тае пары і замацавалася за ім мянушка **Ленін**, або ласкава **Ленінка**» [1, с. 40]. Дзіцячая мара стала асновай наймення-характарыстыкі **Жаўнер**: «Мянушку атрымаў зямляк з тае прычыны, што ў маленстве марыў стаць **жаўнерам**, бо там давалі бясплатна адзенне, абутак і зброю. Вясковаму хлапчуку, які рос без бацькі, здавалася вялікім іччасцем магчымасць жыць на дзяржаўны кошт. Аднак **жаўнерам** ён стаць не паспеў, таму што **Саветы** прагнанні палякаў» [2, с. 30] Асновай характарыстычнай мянушкі можа стаць нацыянальнасць носьбіта, напрыклад, **Тонька-татарка**. Мянушка-дэлакутыў фіксуе часта ўжывальнае ў маўленні асобы слова: «**Гаспадар да капейкі** аддаваў заробак жонцы, а потым кожную надзелю прасіў: «**Дай рублішко на вінчышко**». Яго інакш у барак не называлі, як **Вінчышка**» [2, с. 44]. Знайшла адлюстраванне ў апісанні школьнага жыцця **адровішчная мянушка**. Так, настаўніца нямецкай мовы **Шалапутава** атрымала ад школьнікаў мянушку **Шэля**.

Заклучэнне. Прагматычная зона семантыкі складнікаў паэтонімікону рамана «Гонды» (асабовых імёнаў, прозвішчаў, мянушак) утрымлівае каштоўныя звесткі пра гісторыю, матэрыяльную і духоўную культуру Палесся. Актualізуючы ў мастацкім кантэксце значэнне паэтонімаў, Зінаіда Дудзюк стварае запамінальныя вобразы палешукоў і перадае каларыт вясковага жыцця.

Спіс цытуемых крыніц

1. Дудзюк, З. Гонды / З. Дудзюк // Польша. — 2013. — № 11. — С. 8—59.
2. Дудзюк, З. Гонды / З. Дудзюк // Польша. — 2013. — № 12. — С. 10—73.

УДК 821.161.3.09

К. І. Дубко, Т. М. Пучынская

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

АЎТАРСКАЯ ІНТЭРПРЭТАЦЫЯ КЛАСІЧНЫХ ТВОРАЎ У ДРАМАТУРГІІ СЯРГЕЯ КАВАЛЁВА

Уводзіны. У канцы ХХ стагоддзя адбылося істотнае абнаўленне культурнай прасторы, якое закранула літаратурны працэс. У выніку змяніліся якасныя і колькасныя суадносіны твораў розных жанраў. Прыкметнай, але пакуль недастаткова даследаванай з'явай у сучаснай літаратуры стаў рымейк [1]. Звернемся да драматургіі С. Кавалёва і прааналізуем такія паняцці, як рымейк, «тэатр у тэатры», мастацкія асаблівасці ў дачынненні да твораў гэтага сучаснага пісьменніка.